ספרי׳ – אוצר החסידים – ליובאוויטש

לקוטי שיחות

•

מכבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א
שניאורסאהן

מליובאוויטש

חנוכה

יוצא לאור על ידי מערכת
״אוצר החסידים״

770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות שלשים ותשע לבריאה

חנוכה

א. אין דעם נוסח פון „הנרות הללו" זאָגט מען דריי לשונות — „(הנרות הללו אנו מדליקין) על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות"[1]; דערנאָך ביים סיום פון „הנרות הללו" זאָגט מען ווידער די זעלבע דריי לשונות — נאָר מיט אַן אַנדער סדר[2]: להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך.

דאַרף מען פאַרשטיין: וואָס איז דער טעם פון דעם שינוי אינעם סדר פון די דריי לשונות?

ב. פון דעם וואָס אין „הנרות הללו" ווערן דערמאָנט (ניט נאָר „נסיך", נאָר) אויך „נפלאותיך" און „ישועותיך" — איז מוכח, אַז די מצוה פון הדלקת נר חנוכה איז אַ זכר ניט נאָר[3] צום נס פון פך השמן [וואָרום דער נס פון פך השמן איז ניט אין גדר פון „ישועות"] —

נאָר אויך צו די אַלערליי סוגי ישועה וואָס דער אויבערשטער האָט באַוויזן בימים ההם בזמן הזה[4], און וועלכע ווערן, בכללות, איינגעטיילט אין די דריי לשונות (כדלקמן):

און אין דעם גופא — בלשון רבים: „תשועות .. נסים .. נפלאות" — ווייל די מאורעות פון ימי חנוכה זיינען כולל כו"כ עניני ישועה פון אַלערליי סוגים.

דערמיט ווערט פאַרענטפערט נאָך אַ קשיא (חזקה) בנוגע דעם זכרון פון נס חנוכה:

ביי נס פורים איז דאָך דאָ אַ חיוב צו דערמאָנען די הצלה וישועה פון המן הרשע כו' סיי ביום און סיי בלילה[5]; משא"כ דער נצחון פון חנוכה איבער די יוונים — וואָס איז אויך געווען אַ נס (און נאָכמער — אַ נס גלוי: „מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו'"[6], בעת דער נס פורים איז געווען באַהאַלטן אין סדרי הטבע) — דערמאָנט מען עס בלילה נאָר אין „ועל הנסים" וואָס מ'זאָגט אין מעריב און אין ברכת המזון;

און וויבאַלד אַז א) תפילת ערבית רשות[7], און ב) ס'איז ניטאָ קיין חיוב צו עסן פת ב(ליל) חנוכה[8] — קומט אויס,

1) כ"ה במס' סופרים פ"כ ה"ו לפנינו. טאו"ח סתרע"ו. וכ"ה בסידור אדה"ז. ובכמה סידורים וכו' הוא בשינוי סדר, הוספות כו'. ואכ"מ.

2) כ"ה בסידור אדה"ז [ובסי' של"ה, יעב"ץ ועוד]. ובמס' סופרים שם (וכ"ה בטאו"ח שם. ובכ"מ) מקדים „נפלאותיך" ל„נסיך". ובכמה סידורים הוא בעוד שינוים. ואכ"מ.

3) אף ש(כמובן) זהו עיקר הזכרון דהדלקת נ"ח.

4) ראה צפע"נ לרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ג. ועיין לשון הרמב"ם שם פ"ד הי"ב: להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא־ל והודי' לו על הנסים שעשה לנו. ולהעיר משבת (כג, א): נשים חייבות בנ"ח שאף הן היו באותו הנס, וברש"י שם: ועל יד אשה נעשה הנס.

5) מגילה ד, א. רמב"ם הל' מגילה פ"א ה"ג. טושו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א.

6) נוסח „ועל הנסים" דחנוכה.

7) ברכות כז, ב. רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ו. טאו"ח ר"ס רלה. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס פט.

8) כי גם את"ל שיש חיוב משתה ושמחה, וגם חיוב לעשות סעודה* — הרי אין החיוב דוקא בליל חנוכה.

*) ראה מרדכי הובא בדרכי משה או"ח סתר"ע. ב"ח שם. יש"ש לב"ק פ"ז סל"ז. ועוד. וראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 142 ואילך.

אַז ס׳איז ניטאָ קיין חיוב הכרחי[9] צו דערמאָנען דעם נס פון נצחון המלחמה בליל חנוכה.

עפ״י הנ״ל איז עס פאַרענטפערט בפשטות: הדלקת נרות חנוכה איז אַ זכרון (ניט נאָר אויף דעם נס פון פך השמן, נאָר אויך) אויף אַלע נסים פון ימי חנוכה:

און ווי מען געפינט[10], אַז איינער פון די וועגן צו אויסדריקן זכרון והלל צום אויבערשטן איז דורך אָנצינדן נרות[11].

ג. דאָס איז אויך דער טעם אויפן שינוי הסדר פון די דריי לשונות אין „הנרות הללו״:

אין אָנהויב רעדט זיך וועגן די דריי סוגי הצלה וישועה וכו׳ „שעשית לאבותינו בימים ההם״ — און דעריבער שטייען זיי אין דעם סדר: „על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות״, ווייל אַזוי איז געווען דער סדר המאורעות — פריער „תשועות״, דערנאָך „נסים״ און נאָכ־דעם „נפלאות״;

משא״כ ביים סיום פון „הנרות הללו״ רעדט זיך וועגן די דריי סוגים ווי זיי רופן אַרויס ביי אונז דעם הרגש „להודות ולהלל לשמך הגדול״ — און אין דעם איז זייער סדר אַנדערש: דער סוג „נסים״ איז דער ערשטער צו אַרויס־רופן ביים מענטשן דעם ענין ההודי׳ והילול צום אויבערשטן, דערנאָך — דער סוג פון „נפלאות״ און ערשט נאָכ־דעם דער סוג פון „תשועות״.

ד. והביאור: דער חילוק אין תוכן צווישן תשועות, נסים און נפלאות:

ווען איינער פירט אַ מלחמה קעגן אַ צווייטן, וועמענס כחות זיינען בערך (לויטן סך הכל פון כמות און איכות צוזאַמען[12]) צו זיינע, דאַרף ער (אויך) אָנקומען צו ישועת ה׳ אַז ער זאָל מנצח זיין, וואָרום ע״פ טבע איז אַמאָל איין צד גובר און אַמאָל דער צווייטער — אָבער דער נצחון ותשועה איז אין אַן אופן וואָס זעט אויס ווי אַן ענין טבעי, און ניט קיין נס וואָס איז העכער פון טבע, ווייל ע״פ טבע קען ער מנצח זיין אַזוי ווי דער צווייטער.

נס איז אַ ישועה והצלה וואָס איז העכער[13] פון טבע, היפך פון גדרי העולם; ולדוגמא: אַ נצחון המלחמה אין אַן אופן, ווען ס׳איז מנצח דער צד וואָס איז אַ סך, אָדער שלא בערך שוואַכער פון צווייטן, אַזוי אַז אין דרך הטבע קען ער די מלחמה ניט געווינען — אַזאַ נצחון איז אַ נס, למעלה מהטבע.

נפלאות זיינען אַזעלכע ענינים וואָס רופן אַרויס אַ „וואונדער״ ביי דעם וואָס זעט זיי. זיי זיינען ניט קיין קלאָרע נסים וואָרעם מען קען זיי ערקלערן אַלס פּאַסירונגען בדרך הטבע, אָבער דאָך איז אַזאַ פּאַסירונג אָפּגעטיילט און אויסגעטיילט[14] פון דער הנהגה הרגילה

9) ובפרט שאם לא אמר ועל הנסים בתפלה או ברהמ״ז — אין מחזירין אותו (טושו״ע או״ח סתרפ״ב ס״א. וראה שו״ת צ״צ שער המילואים סי״א).

10) ראה סנהדרין לב, ב בתוד״ה קול. ובתרגום ירמי׳ כה, י: דמשבחין בניהור בוצין.

וראה לקמן ע׳ 534 (ובארוכה לקו״ש חכ״ה ע׳ 236 ואילך), שי״ל שהכוונה ב„והדליקו נרות בחצרות קדשך״ (נוסח ועל הנסים) היא לנרות של שמחה וכבוד השכינה — ע״ד נרות דשמחת בית השואבה בעזרת נשים (סוכה נא, א) ונרות ביהכנ״ס (ברכות נג, א. טושו״ע ושו״ע אדה״ז או״ח סתרי״ ס״ד) — שכל אלו אין מקומם בהיכל.

11) ומה שקבעו לשבח על הנס דנצחון המלחמה כו׳ ע״י נרות — הוא בכדי שיוכלל גם הנס דפך.

12) ראה פרש״י לך יד, ט.

13) ראה פרש״י חוקת כא, ח.

14) ראה פרש״י וארא ח, יח. ולהעיר ממרז״ל (נדה לא, א) דעל סוג הנסים ש„אפילו בעל הנס אינו

און דעריבער רופט ער ארויס א „וואונ־דער" — ס'איז אן ענין נפלא.

[און ווי מען געפינט ביי דער גאולה פון אלטן רבי'ן בי"ט כסלו, אז ער האט געשריבן[15] אויף דעם „הפליא כו' לעשות בארץ": די גאולה פון י"ט כסלו איז געקומען דורך די שרים און געווען פארבונדן מיט כו"כ השתדלות וכו' — אבער צוזאמען דערמיט איז עס געווען כלל וכלל ניט קיין הנהגות רגילות, נאר א פלא'דיקע זאך, „הפליא"][16].

ה. די דריי סוגי הצלה וישועת ה' זיינען געווען „בימים ההם" בימי חנוכה — און על הסדר: פריער תשועות, דער־נאך נסים, און דערנאך — נפלאות.

דער אנהויב פון דעם נצחון החשמונאים איז געווען גלייך אין זייער שטאט מודיעין (וואו מתתיהו ובניו האבן זיך געפונען); די יוונים האבן דארט גע־וואלט מקריב זיין א ד"א און די חשמו־נאים האבן זיך געשטעלט אנגעגן זיי און זיי באזיגט[17] —

אין דעם[18] איז געווען א ישועה, אבער ניט קיין נס גלוי און ניט קיין פלא גלוי. ווארום אין מודיעין איז ניט געווען קיין גרויסער מספר פון יוונים.

דערנאך האבן די אידן מלחמה גע־האלטן קעגן א גאר גרויסן צבא פון יוונים, וואס אנטיוכס האט ארייגגע־שיקט[19] — גאר א סך מער ווי דער מספר פון די אידישע אנשי חיל, און ס'איז געשען א נס גלוי, שלמעלה מן הטבע: מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים — די אידן האבן מנצח געווען.

מכיר" בו נאמר (תהלים עב, יח) „עושה נפלאות לבדו". וראה לקמן הערה 16, 36.

15) במכתבו הידוע — נדפס במגילת י"ט כסלו (קה"ת תשי"ב) ע' 22. אג"ק שלו סל"ח. ס' התולדות אדה"ז ע' ריח (בהוצאת תשמ"ו — ח"ג ע' 720). ובכ"מ. וראה לעיל ע' 285 ואילך.

16) עוד סוג יש לומר ב„נפלאות" — שהוא מופרש ומובדל גם מנסים, ע"ד משנ"ת (אוה"ת למיכה ע' תפו־ז) בפי' „כימי צאתך מאמ"צ אראנו נפלאות" שגם בערך נסים דיצי"מ הם נפלאות, ענין דנס בתוך נס (שבת צז, א. וש"נ), הקב"ה נסו של משה שהוא נסם של ישראל (ב"ר פנ"ט, ה. וראה שמו"ר ס"פ בשלח).

דנסים סתם יש להם אחיזה בטבע, כמו נצחון המלחמה באופן ד„מסרת גבורים ביד חלשים", שהי' ע"י מלחמה טבעית*: ו„נפלאות" הם נסים שהם היפך הטבע לגמרי מבלי שום אחיזה בטבע (ראה שער האמונה פט"ו — ל, ב — אבל עצ"ע אם נחית שם לחילוק זה או רק לחילוק הכללי דמלובש בטבע או לא). וראה לעיל שם.

ובנס דפך השמן — אולי י"ל דתלוי בשני

*) ובערך ל„נפלאות" — נק' זה נס המלובש בטבע (ראה שער האמונה פט"ו (ל, א): ונסים שנעשו בדרך הטבע .. וכנס דחנוכה ע"י מלחמה). וראה חדא"ג מהר"ל שבת כא, ב. ט"ז או"ח סעת"ר סק"ג.

ולהעיר מהאופנים במלחמה: (א) מלחמת מדין: החלצו גו' אנשים **לצבא** גו' וביחד עם זה „ולא נפקד ממנו **איש**" (מטות לא, ג־ז. שם, מט), היינו **מלחמה** אבל נצחון שלא ע"פ טבע כלל (משא"כ בהמלחמות דחנוכה שנהרגו כו"כ מבנ"י); (ב) כיבוש יריחו ע"י יהושע, שלאחרי נפילת החומה באופן נסי שאינו מלובש בטבע כלל — „ויעל העם גו' ויחרימו גו' **לפי חרב**" (יהושע ו, כ־כא). ואכ"מ.

הפירושים באופנוי**: א) נתוסף כמות השמן (וכמו שמצינו באסוך דנס אלישע (מ"ב ד, ב ואילך)), וכן מפורש במדרש מעשה חנוכה. (אבל ראה ב"י חאו"ח סי' עתר וט"ז וכו' — שלא הזכירו מדרש זה). ב) נשתנה איכות השמן ודלק לאט לאט. וראה לקמן הערה 26.

17) יוסיפון פ"כ. (ראה ס' החשמונאים א קאפיטל ב — אבל לע"ע לא מצאתים מוזכרים בספרי פוסקי ישראל (מלבד פעם א' בס' בה"ג הל' סופרים — אף שנזכרו בסה"ד וכו'). מובא בס' מאור עינים, אבל ידוע היחס לספר זה. ואכ"מ).

18) וכן כל הנצחונות בירושלים וכו' עד המלחמה הגדולה כו' — מגילת אנטיוכס (נדפסה בכמה סידורים ומחזורים דקהלות ספרדיות, וקראו אותה כו') ומדרש חנוכה.

19) ראה מגילת אנטיוכס. מדרש חנוכה. ובכ"מ.

**) ראה לעיל ע' 184 ואילך.

נאָכן נצחון המלחמה זיינען די חשמונאים אַריין אין בית המקדש און האָבן געזען אַז ס'איז ניטאָ קיין שמן טהור פאַר הדלקת המנורה, ווייל די יוונים האָבן מטמא געווען „כל השמנים שבהיכל", ביז זיי האָבן געפונען „פך אחד של שמן שהי' מונח בחותמו של כהן גדול"[20]. און דאָס (וואָס מ'האָט געפונען דעם פך שמן) איז טאַקע ניט קיין נס גלוי

[און אַז מען וויל זיך איינשפּאַרן קען מען זאָגן אַז ס'איז געווען אַן ענין טבעי, אַז דעם פך שמן האָבן די יוונים ניט באַמערקט[21] צו מטמא זיין; ובפרט לדעת התוספות[22] אַז מ'מוז זאָגן „שהי' מונח בחותם בקרקע", אַ דבר בלתי רגיל כלל ובפרט אַז עס איז געווען אַ לשכת השמנים[23], האָבן די יוונים ניט געטראַכט צו זוכן דאָרט[24]. (ועפ"ז יומתק די ודאות אַז דער שמן איז טהור און די יוונים האָבן עס ניט מטמא געווען דורך „היסט")].

אָבער דאָך איז עס אַ דבר פלא[25] (נפלאות[26]): אַלע שמנים האָבן די יוונים מטמא געווען, און דער איין פך איז (געווען באַהאַלטן בקרקע!) און געבליבן גאַנץ, ניט אָנגערירט!

20) שבת כא, ב.

21) ראה רש"י שבת שם: בהצנע כו'.

22) שבת שם ד"ה שהי'.

23) מדות פ"ה מ"ה.

24) ראה ב"מ מב, א: כספים אין להם שמירה אלא בקרקע כו' והאידנא (לאחרי זמן שמואל) כו'.

25) ובמאירי (שבת כא, ב) דלילה הראשונה מברכין על הגאולה ועל הודאת מציאת פך השמן. ובשערי אורה (ד"ה כתיב כי אתה פי"ז) דעיקר הנס שמצאו פך א' כו', עיי"ש.

26) ולהפירוש דב„נפלאות" יש סוג שלמעלה מ„נסים", שאין להן אחיזה בטבע (ראה לעיל הערה 16) — י"ל, שהכוונה ב„נפלאותיך" היא להנס דפך השמן (ראה הערה הנ"ל).

[דערנאָך איז געווען נאָך אַ נס[27] — שהדליקו בו ח' ימים, ווי אויך נאָך ישועות ונפלאות].

ו. דער סדר — תשועות נסים און נפלאות — איז ווען מ'רעדט וועגן זיי בשייכות צו דעם סדר בזמן פון די מאורעות „בימים ההם": בשעת עס רעדט זיך אָבער וועגן „להודות ולהלל לשמך הגדול" לאחר זה — איז דער סדר:

צום אַלעם ערשטן איז מען מודה ומהלל דעם אויבערשטן אויף „נסים", וואָס אין דעם דערקענען אַלע אַז דאָס קומט פון אויבערשטן;

דערנאָך איז מען זיך מתבונן ביז מען דערקענט דעם אמת'ן גדר פון כו"כ פאַסירונגען אַז זיי זיינען „נפלאותיך"

כאָטש אַז הרוצה לטעות יטעה — אַז זיי זיינען פאַסירונגען בדרכי הטבע

און מען דאַנקט און לויבט דעם אויבערשטן פאַר זיי.

און דערנאָך קומט מען צו דער הכרה, אַז אפילו על ישועותיך — וועלכע זיינען ניט קיין נס און אפילו ניט קיין נפלאות, נאָר אין גדרי הטבע — דאַרף מען אויך דאַנקען און לויבן דעם אויבערשטן. וואָרום — „לה' הישועה", טבע אַליין איז למעלה מן הטבע, ובמילא דאַרף אויך אַ ישועה אַרויסרופן אַ הודאה והילול[28].

27) ומובן שגם זה נכלל בנוסח „הנרות הללו" — והוא באומרו „נסים" (גלוים שלמעלה מהטבע) לשון רבים (כנ"ל סעיף ב'). אלא שמונה ג' הסוגים כסדר שאירעו לראשונה, וכמו שהוא בנוגע לתשועות ונפלאות. וק"ל. וראה הערה הקודמת.

ולהעיר ממאירי הנ"ל (וראה פר"ח או"ח סתע"ר) דס"ל דלילה הראשונה דחנוכה לא שייך להנס של שמן שדלק ח' ימים.

28) להעיר מיהל אור ע' קנד־ה.

ז. אַ טיפערער ענין אין דעם:

ביי אידן איז די השפעת החיות לכתחילה פון בחי' אלקות וואָס איז למעלה מהטבע, מער ניט וואָס די השפעה טוט זיך אָן אין אַ לבוש פון טבע; דאָס הייסט, אַז נוסף אויף דעם וואָס הנהגת הטבע בכלל איז אויך אַ הנהגה אלקית, ובמילא איז, באמתתה, איז זי למעלה מן הטבע (ווי וועלט טייטשט טבע) — איז אויך דאָס (טבע) ביי אידן נאָר אַ חיצוניות'דיקער לבוש אויף דער הנהגה נסית[29], מיט וועלכער דער אויבערשטער פירט אָן מיט אידן.

ובמילא, דער וואָס האָט „ליכטיקע" אויגן, דערזעט ער דעם אמת, אַז דאָס איז מלכתחילה אָן ענין נסי, אַזוי, אַז דער „לבוש" פון טבע האָט גאָר קיין תפיסת מקום ניט ביי אים[30].

און ווי גערעדט פיל מאָל[31] וועגן דעם פירוש פון מאמר חז"ל[32] „מאמין בחי העולמים וזורע": די חוקי הטבע (וואָס דער אויבערשטער האָט איינגעשטעלט — „זרע וקציר גו' לא ישבותו"[33]) זיינען ביי אידן ניט די סיבה אמתית אַף זייער זריעה; די אמת'ע סיבה צו דער צמיחה, און דערפאַר איז ער זורע, איז ווייל ער איז „מאמין בחי העולמים".

ח. עס רעדט זיך אין חסידות[34], אַז דוקא אין דעם מטה מטה ביותר זאָגט זיך אַרויס דער גבוה גבוה ביותר. און עד"ז אויך אין ענין הנסים: די נסים וואָס זיינען מלובש אין טבע האָבן אַ העכערן שורש ווי די נסים גלויים[35], און טבע אליין האָט נאָך אַ העכערן שורש[36].

נסים גלויים נעמען זיך פון גילויים, וואָס זיינען מוגבל אין דעם קו פון „גילוי" — דער נס מוז זיך זען בגילוי; נסים המלובשים בטבע נעמען זיך פון אָן אור וואָס איז העכער פון גילוי, און דעריבער זיינען די נסים אַנגעטאָן אין לבוש פון טבע.

אָבער פונדעסטוועגן, וויבאַלד דער „לבוש" איז אין אָן אופן וואָס רופט אַרויס אַ „וואונדער" („נפלאות") ביי דעם וואָס זעט עס, ביז אַז „נראה בחוש" ווי דאָס איז „רק למעלה מהטבע"[37] — איז פאַרשטאַנדיק, אַז דאָס איז פון אָן אור וואָס איז עכ"פ בגדר גילוי.

דוקא דער ענין פון „תשועות", וועלכע זיינען אַנגעטאָן אין טבע גופא, נעמט זיך פון עצמות וואָס איז ניט בגדר גילוי כלל, ובמילא טוט זיך אויף די ישועה (שלמעלה מהטבע, וואָס קומט פון דעם אויבערשטן אליין) אין אָן אופן

29) ראה המשך תער"ב פרק פח בסופו: דנש"י למטה .. ההנהגה עמהם אינו ע"פ טבע כ"א משם הוי' שלמעלה מהטבע ובזה יש ב' אופנים כו', עיי"ש.

30) ראה בארוכה בכ"ז — לקו"ש חט"ז ע' 176 ואילך. ושי"נ.

31) לקו"ש ח"א ע' 216. ע' 240. חי"ח ע' 295.

32) ירושלמי* הובא בתוד"ה אמונת — שבת לא, א. מדרש תהלים מזמור יט. במדב"ר פי"ג, טז.

33) נח ח, כב.

*) במהר"ץ חיות (אמרי בינה סי' ב) — שבירושלמי לפנינו ליתא.

34) ראה בארוכה שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פי"ב ואילך. ובכ"מ.

35) ראה תו"א מג"א צג, א. שם ג־ד. ק, א. וראה בארוכה ד"ה כימי צאתך תשל"ח (סה"מ מלוקט ח"ה ע' שה).

36) כמובן מהכלל הנ"ל דכל הגבוה ביותר כו'. ולהעיר, דהנסים שאין בעל הנס מכיר בנסו (שהם מלובשים בטבע ממש — ראה יהל אור שם) — עליהם נאמר „עושה נפלאות לבדו" (נסמן לעיל הערה 14) — שנמשכים מבחי' לבדו, עצמותו ומהותו ית' (ראה יהל אור שם סק"ט. ובארוכה ד"ה כימי צאתך הנ"ל).

37) לשון התו"א שם (ק, א. ועד"ז שם צג, רע"ד) — לענין נס פורים. וראה יהל אור שם.

ווי עס וואָלט זיך געפירט בדרך הטבע ממש[38].

און דאָס איז אויך דער סדר פון די דריי ענינים — „(להודות ולהלל לשמך הגדול) על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך":

פריער קומט דער הודאה והילול[39] בשייכות צו גילויים — וואָס פון זיי ווערן נמשך „נסיך": דערנאָך — בשייכות צום אור שלמעלה מגילוי — „ועל נפלאותיך"; און דערנאָך קומט מען צו צום הודאה והילול „לשמך הגדול"[40], בעיקר דורך „ישועותיך".

(משיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, תשכ"ד)

---

38) ולהעיר שנ"ח זמנם משתשקע החמה — ענינם להאיר את החושך דוקא (תו"א סד"ה רני ושמחי. סד"ה נ"ח. שערי אורה סד"ה בכ"ה בכסלו. סדור ערה, ב־ג. ד"ה נ"ח תרמ"ג. ובכ"מ), בחי' „והוי' יגיה חשכי" (תו"א ושערי אורה ד"ה (כתיב) כי אתה נרי).

וי"ל, שלכן בחר אדה"ז בנוסח [שמקדים „נסיך" ל„נפלאותיך" (ראה לעיל הערה 2), ובמילא —] ש„נפלאות" הן למטה מנסים, ושייכות לטבע (כנ"ל סעיף ד־ו) — כי עיקר הענין דחנוכה הוא להאיר את (חושך) הטבע.

39) „ל' שבח וגם לשון בהילו נרו כו' הארה בבחי' גילוי כו'" (תו"א סד"ה בכ"ה בכסלו. ובכ"מ).

40) ראה תו"א ר"פ שמות. תו"ח ואוה"ת שם.

הוספה

בתור הוספה בא - "תרגום חפשי" ללה"ק מהליקוט, לתועלת הלומדים בלה"ק.

ה"תרגום חפשי" נדפס באדיבות "מכון לוי יצחק" (כפר חב"ד ב'), ותודתינו נתונה להם בזה, וזכות תועלת הרבים תלוי בם.

מערכת "ואתם תלוקטו"

חנוכה

א. השינוי בסדר שבין שלושת הביטויים הנמצאים בנוסח „הנרות הללו"

בנוסח של „הנרות הללו" נאמרים שלושה ביטויי־לשון דומים: „הנרות הללו אנו מדליקין, על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות"[1]. בסיום „הנרות הללו" מוזכרים שוב שלושה ביטויים אלו, אך בסדר שונה[2]: „להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך"

יש להבין, אם כן, מהי הסיבה לשינוי בסדר שלושת הביטויים הללו?

ב. נוסח „הנרות הללו" כולל את כל הניסים של ימי החנוכה

מן העובדה שבנוסח „הנרות הללו" אין נזכרים רק „נסיך", אלא גם „נפלאותיך" ו„ישועותיך", רואים, שמצות הדלקת נר חנוכה איננה מהווה זכר רק[3] לנס פך השמן, שהרי הוא איננו בבחינת „ישועות", אלא לכלל סוגי הישועה שה' הראה בימים ההם בזמן הזה[4], הנחלקים באופן כללי לשלושה סוגים (כפי שיוסבר בהמשך הדברים), ובתוך כל אחד מן הסוגים אנו מוצאים לשון רבים: „תשועות... נסים... נפלאות", כיוון שמאורעות ימי החנוכה כוללים כמה וכמה עניני ישועה, מכל הסוגים.

הסבר זה עונה על קושיא חזקה אחרת, בקשר להזכרת נס חנוכה, כדלהלן:

לגבי נס פורים קיימת חובה להזכיר את ההצלה והישועה מהמן הרשע גם ביום וגם בלילה[5]. לא כן לגבי הנצחון על היוונים בחנוכה, שהיה אף הוא נס, (ויותר מכך – נס גלוי: „מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו'"[6], בעוד שנס פורים היה מוסתר בדרכי הטבע), נס הנצחון בחנוכה מוזכר בלילה רק ב„ועל הנסים" הנאמר בתפילת מעריב ובברכת המזון.

והרי תפילת ערבית היא רשות[7], וכן

1) כ"ה במס' סופרים פ"כ ה"ו לפנינו. טאו"ח סתרע"ו. וכ"ה בסידור אדה"ז. ובכמה סידורים וכו' הוא בשינוי סדר, הוספות וכו'. ואכ"מ.

2) כ"ה בסידור אדה"ז [ובסי' של"ה, יעב"ץ ועוד]. ובמס' סופרים שם (וכ"ה בטאו"ח שם. ובכ"מ) מקדים „נפלאותיך" ל„נסיך". ובכמה סידורים הוא בעוד שינויים. ואכ"מ.

3) אף ש(כמובן) זהו עיקר הזכרון דהדלקת נ"ח.

4) ראה צפע"נ לרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ג. ועיין לשון הרמב"ם שם פ"ד הי"ב: להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא־ל והודי' לו על הנסים שעשה לנו. ולהעיר משבת (כג, א): נשים חייבות בנ"ח שאף הן היו באותו הנס, וברש"י שם: ועל יד אשה נעשה הנס.

5) מגילה ד, א. רמב"ם הל' מגילה פ"א ה"ג. טושו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א.

6) נוסח „ועל הנסים" דחנוכה.

7) ברכות כז, ב. רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ו.

אין חובה לאכול פת בליל חנוכה[8]. יוצא אפוא שאין חובה הכרחית[9] להזכיר את נס הנצחון בחנוכה בליל חנוכה.

קושיא זו מתורצת בפשטות על פי האמור בסעיף הקודם: הדלקת נרות חנוכה אינו זכר רק לנס פך השמן, אלא גם לכל הניסים של ימי החנוכה.

ואכן, אנו מוצאים[10], שאחת הדרכים להבעת זכרון והלל לה', הוא ע"י הדלקת נרות[11].

ג. הסיבה לשינוי בסדר שלושת הביטויים

זהו גם הסיבה בשינוי הסדר בשלושת הביטויים בנוסח הנרות הללו.

בתחילת „הנרות הללו" מדובר על שלושת סוגי ההצלה והישועה „שעשית לאבותינו בימים ההם", ולפיכך הם נמנים בסדר זה: „על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות", כיוון שכך היה סדר המאורעות. תחילה „תשועות", אח"כ „נסים" ואח"כ „נפלאות".

לא כן בסיום „הנרות הללו". שם מדובר על האופן שבו יוצרים שלושת הסוגים אצלנו את ההרגשה של „להודות ולהלל לשמך הגדול". ובענין זה הסדר הוא שונה: הסוג „נסים" הוא הראשון המביא את האדם לענין ההודיה וההלל לה', אח"כ סוג ה„נפלאות" ורק לאח"כ סוג ה„תשועות", כפי שיובהר להלן.

ד. ההבדל המהותי בשלושת הביטויים

והביאור: ההבדל המהותי שבין תשועות, ניסים ונפלאות:

כאשר מישהו מנהל מלחמה נגד אחר, שכוחותיו דומים (בהתחשבות בכמותם ובאיכותם גם־יחד[12]) לכוחות עצמו, עדיין זקוק הוא לישועת ה' כדי לנצח, שהרי לפי הטבע גובר פעם צד זה ופעם צד אחר. נצחון זה הוא באופן הנראה כענין טבעי ולא כנס שמעל לטבע, כי עפ"י הטבע יכול הוא לנצח את האחר.

טאו"ח ר"ס רלה. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס פט.

8) כי גם את"ל שיש חיוב משתה ושמחה, וגם חיוב לעשות סעודה* – הרי אין החיוב דוקא בליל חנוכה.

9) ובפרט שאם לא אמר ועל הנסים בתפלה או ברהמ"ז – אין מחזירין אותו (טושו"ע או"ח סתרפ"ב ס"א. וראה שו"ת צ"צ שער המילואים סי"א).

10) ראה סנהדרין לב, ב בתוד"ה קול. ובתרגום ירמי' כה, י: דמשבחין בניהור בוצין.

וראה לקו"ש חט"ו ע' 534 (ובארוכה לקו"ש חכ"ה שיחה לחנוכה) שי"ל שהכוונה ב„והדליקו נרות בחצרות קדשך" (נוסח ועל הנסים) היא לנרות של שמחה וכבוד השכינה – ע"ד נרות דשמחת בית השואבה בעזרת נשים (סוכה נא, א) ונרות ביהכנ"ס (ברכות נג, א. טושו"ע ושו"ע אדה"ז או"ח סתר"י ס"ד) – שכל אלו אין מקומם בהיכל.

11) ומה שקבעו לשבח על הנס דנצחון המלחמה כו' ע"י נרות – הוא בכדי שיוכלל גם הנס דפך.

---

*) ראה מרדכי הובא בדרכי משה או"ח סתר"ע. ב"ח שם. יש"ש לב"ק פ"ז סל"ז. ועוד. וראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 142 ואילך.

---

12) ראה פרש"י לך יד, ט.

נס הוא הצלה שלמעלה[13] מן הטבע, בניגוד לחוקי המציאות הטבעית. לדוגמא: נצחון במלחמה, כאשר המנצח הוא הצד החלש בהרבה מן הצד המנוצח, כך שבדרך הטבע הוא איננו יכול לנצח. נצחון כזה הוא נס, למעלה מהטבע.

נפלאות הן תופעות הנקראות „פלא" אצל הרואה אותן. אין אלה ניסים ברורים שאפשר למנותם כמאורעות בדרך הטבע, אלא הם מאורעות המובדלים ומופרשים[14] מן המציאות הרגילה, ולכן נקראים הם „פלא" – ענין נפלא.

כך מוצאים אנו לגבי גאולת אדמו"ר הזקן בי"ט כסלו, שהוא כותב עליה[15]: „הפליא... לעשות בארץ". גאולת י"ט כסלו נגרמה באמצעות שרים, והיתה קשורה להשתדלויות רבות, אך לא היו אלה מאורעות רגילים כלל וכלל, היה זה דבר פלאי – „הפליא"[16].

ה. בהחנוכה היו שלושת סוגי ההצלה לפי הסדר: תשועות, נסים, ונפלאות

שלושת סוגי ההצלה וישועת ה' היו „בימים ההם" בימי חנוכה ולפי הסדר: תשועות, אח"כ ניסים ואח"כ נפלאות.

נצחון החשמונאים התחיל כבר בעירם מודיעין, ששם נמצאו מתתיהו ובניו. היוונים רצו להקריב שם „דבר אחר" (חזיר), והחשמונאים עמדו מנגד וניצחום[17].

13) ראה פרש"י חוקת כא, ח.

14) ראה פרש"י וארא ח, יח. ולהעיר ממרז"ל (נדה לא, א) דעל סוג הנסים ש„אפילו בעל הנס אינו מכיר" בו נאמר (תהלים עב, יח) „עושה נפלאות לבדו". וראה לקמן הערה 16, 36.

15) במכתבו הידוע – נדפס במגילת י"ט כסלו (קה"ת תשי"ב) ע' 22. ס' התולדות אדה"ז ע' ריח. ובכ"מ. וראה לעיל ע' 306 ואילך.

16) עוד סוג יש לומר ב„נפלאות" – שהוא מופרש ומובדל גם מנסים, ע"ד משנ"ת (אוה"ת למיכה ע' תפו־ז) בפי' „כימי צאתך מאמ"צ אראנו נפלאות" שגם בערך נסים דיצי"מ הם נפלאות, ענין דנס בתוך נס (שבת צז, א. וש"נ), הקב"ה נסו של משה שהוא נסם של ישראל (ב"ר פנ"ט, ה. וראה שמו"ר ס"פ בשלח),

דנסים סתם יש להם אחיזה בטבע, כמו נצחון המלחמה באופן ד„מסרת גבורים ביד חלשים", שהי' ע"י מלחמה טבעית*; ו„נפלאות הם נסים שהם היפך הטבע לגמרי מבלי שום אחיזה בטבע (ראה שער האמונה פט"ו – ל, ב – אבל עצ"ע אם נחית שם לחילוק זה או רק לחילוק הכללי דמלובש בטבע או לא). וראה לעיל שם.

ובנס דפך השמן – אולי י"ל דתלוי בשני הפירושים באופנו**: א) נתוסף כמות השמן (וכמו שמצינו באסוך דנס אלישע (מ"ב ד, ב ואילך)), וכן מפורש במדרש מעשה חנוכה. (אבל ראה ב"י חאו"ח סי' עתר וט"ז וכו' – שלא הזכירו מדרש זה). ב) נשתנה איכות השמן ודלק לאט לאט. וראה לקמן הערה 26.

17) יוסיפון פ"כ. (ראה ס' החשמונאים א קאפיטל ב – אבל לע"ע לא מצאתים מוזכרים

*) ובערך ל„נפלאות" – נק' זה נס המלובש בטבע (ראה שער האמונה פט"ו (ל, א): ונסים שנעשו בדרך הטבע .. וכנס דחנוכה ע"י מלחמה). וראה חדא"ג מהר"ל שבת כא, ב. ט"ז או"ח סעת"ר סק"ג.

ולהעיר מהאופנים במלחמה: (א) מלחמת מדין: החלצו גו' אנשים **לצבא** גו' וביחד עם זה „ולא נפקד ממנו **איש**: (מטות לא, ג־ז. שם, מט), היינו **מלחמה** אבל נצחון שלא ע"פ טבע כלל (משא"כ בהמלחמות דחנוכה שנהרגו כו"כ מבנ"י); (ב) כיבוש יריחו ע"י יהושע, שלאחרי נפילת החומה באופן נסי שאינו מלובש בטבע כלל – „ויעל העם גו' ויחרימו גו' **לפי חרב**" (יהושע ו, כ־כא). ואכ"מ.

**) ראה לקו"ש חט"ו ע' 184 ואילך.

כאן[18] היתה ישועה, אך לא נס גלוי ולא פלא גלוי, כי במודיעין לא היה מספר רב של יוונים.

אח"כ ניהלו היהודים מלחמה נגד צבא רב של יוונים ששלח אנטיוכוס[19], רב בהרבה ממספר אנשי החיל היהודיים, והתרחש נס גלוי, שלמעלה מן הטבע: „מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים" – היהודים נצחו.

לאחר הנצחון במלחמה נכנסו החשמונאים לבית המקדש וגילו שאין שמן טהור להדלקת המנורה, כי היוונים טימאו את „כל השמנים שבהיכל", עד שמצאו „פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול"[20], וזה, אמנם, איננו נס גדול.

[ניתן אפילו לומר, אם יש מי שרוצה להתעקש על־כך, שהיה זה ענין טבעי, שהיוונים לא הבחינו[21] בפך זה כדי לטמאו, ובמיוחד לפי דעת ה„תוספות"[22], שיש לומר „שהיה מונח בחותם בקרקע", דבר שאינו רגיל כלל, מה־עוד שהיה קיים לשכת השמנים[23], ששם לא עלה בדעת היוונים לחפש[24].

הסבר המבהיר את הוודאות בטהרן של השמן, ושהיוונים לא טמאו אותו ע"י „היסט"].

אך עם זאת היה זה דבר פלא[25] – נפלאות[26]: את כל השמנים טמאו היוונים, ורק פך יחיד זה היה מוסתר בקרקע ונשאר שלם, ללא נגיעה!

(אחר־כך ארע עוד נס[27], ששמן זה דלק שמונה ימים, וכן עוד ישועות ונפלאות).

ו. הסדר בהודיה: „נסיך", „נפלאותיך", „ישועותיך"

ובכן, בסדר זה – תשועות, ניסים ונפלאות – התרחשו המאורעות „בימים ההם". בהודיה לה' הסדר הוא:

בספרי פוסקי ישראל (מלבד פעם א' בס' בה"ג הל' סופרים – אף שנזכרו בסה"ד וכו'). מובא בס' מאור עינים, אבל ידוע היחס לספר זה. ואכ"מ).

18) וכן כל הנצחונות בירושלים וכו' עד המלחמה הגדולה כו' – מגילת אנטיוכס (נדפסה בכמה סידורים ומחזורים דקהלות ספרדיות, וקראו אותה כו') ומדרש חנוכה.

19) ראה מגילת אנטיוכס. מדרש חנוכה. ובכ"מ.

20) שבת כא, ב.

21) ראה רש"י שבת שם: בהצנע כו'.

22) שבת שם ד"ה שהי'.

23) מדות פ"ה מ"ה.

24) ראה ב"מ מב, א: כספים אין להם שמירה אלא בקרקע כו' והאידנא (לאחרי זמן שמואל) כו'.

25) ובמאירי (שבת כא, ב) דלילה הראשונה מברכין על הגאולה ועל הודאת מציאת פך השמן. ובשערי אורה (ד"ה כתיב כי אתה פי"ז) דעיקר הנס שמצאו פך א' כו', עיי"ש.

26) ולהפירוש דב„נפלאות" יש סוג שלמעלה מ„נסים", שאין להן אחיזה בטבע (ראה לעיל הערה 16) – י"ל, שהכוונה ב„נפלאותיך" היא להנס דפך השמן (ראה הערה הנ"ל).

27) ומובן שגם זה נכלל בנוסח „הנרות הללו" – והוא באומרו „נסים" (גלוים שלמעלה מהטבע) לשון רבים (כנ"ל סעיף ב'). אלא שמונה ג' הסוגים כסדר שאירעו לראשונה, וכמו שהוא בנוגע לתשועות ונפלאות. וק"ל. וראה הערה הקודמת.

ולהעיר ממאירי הנ"ל (וראה פר"ח או"ח סתע"ר) דס"ל דלילה הראשונה דחנוכה לא שייך להנס של שמן שדלק ח' ימים.

לכל לראש מודים ומהללים את ה' על „ניסים", הניכרים בגלוי שהם באים מאת ה'.

אח"כ מתעמקים יותר ומבחינים במשמעותם האמיתית של כמה מאורעות, שהם „נפלאותיך",

גם אם אמנם הרוצה לטעות יטעה – ויחשוב שאלה הם מאורעות בדרך הטבע,

ומודים ומהללים את ה' עליהם.

ורק אחר־כך מגיעים להכרה שאפילו על „ישועותיך", שאינם נס ואפילו לא נפלאות, אלא חוקי הטבע, צריך גם כן להודות ולהלל לה', כי „לה' הישועה", גם הטבע עצמו הוא למעלה מן הטבע, ולפיכך צריכה גם ישועה להביא לידי הודיה והלל[28].

ז. הנהגת בני ישראל היא הנהגה ניסית בלבוש הטבע

לעומקו של ענין:

השפעת ה„חיות", השפע האלוקי, ליהודים היא לכתחילה מבחינת האלוקות שלמעלה מן הטבע, אלא שההשפעה לובשת צורה של טבע. כלומר, בנוסף לכך שהנהגת הטבע בכלל היא הנהגה אלוקית, ולכן היא, באמיתתה, למעלה מן הטבע (כפי שהמושג „טבע" מתפרש בעינינו), בכל זאת גם הטבע הזה הוא לגבי היהודים רק לבוש חיצוני להנהגה ניסית[29], שבה ה' מתנהג עם ישראל.

לפיכך, מי שיש לו עיניים „מאירות", רואה את האמת, שכל זה הוא מלכתחילה ענין ניסי, כך שה"לבוש" הטבעי אינו תופס אצלו שום מקום[30].

וכך הוסבר פעמים רבות[31] פירושו של מאמר חז"ל[32] „מאמין בחי עולמים וזורע": חוקי הטבע (קיבעתו של ה' ש"זרע וקציר... לא ישבותו"[33]), אינם מהווים אצל היהודים סיבה אמיתית לזריעה. הסיבה האמיתית לצמיחה, שבגינה הוא זורע, היא כיוון שהוא „מאמין בחי העולמים".

ח. דוקא הניסים המתלבשים בטבע; הם במקורם גבוהים ביותר

מוסבר בתורת החסידות[34], שה„גבוה

28) להעיר מיהל אור ע' קנד־ה.

29) ראה המשך תער"ב פרק פח בסופו: דנש"י למטה .. ההנהגה עמהם אינו ע"פ טבע כ"א משם הוי' שלמעלה מהטבע ובזה יש ב' אופנים כו', עיי"ש.

30) ראה בארוכה בכ"ז – לקו"ש חט"ז ע' 176 ואילך. וש"נ.

31) לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 203. ע' 228. חי"ח ע' 295.

32) ירושלמי* הובא בתוד"ה אמונת – שבת לא, א. מדרש תהלים מזמור יט. במדב"ר פי"ג, טז.

33) נח ח, כב.

34) ראה בארוכה שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פי"ב ואילך. ובכ"מ.

*) במהר"ץ חיות (אמרי בינה סי' ב) – שבירושלמי לפנינו ליתא.

גבוה ביותר" מתגלה דוקא ב„מטה־מטה ביותר". כך גם לגבי הניסים: שורשם של הניסים המלובשים בטבע גבוה משורשם של הניסים הגלויים[35], ולטבע עצמו יש שורש גבוה עוד יותר[36].

ניסים גלויים נובעים מגילויים והשפעות אלוקיות, המוגבלות בתחום של „גילוי" – הנס מוכרח להיות גלוי.

ניסים המלובשים בטבע נובעים מאור והשפעה הנעלים מגילוי, ולכן מסתתרים הניסים בלבוש הטבע, אך בכל זאת, כיוון שה„לבוש" הוא באופן הנקרא „פלא" – „נפלאות" אצל המתבונן בהם, עד ש„נראה בחוש" שהם „רק למעלה מהטבע"[37], מובן שזהו אור שהוא בכל זאת במסגרת של גילוי.

רק ענין ה„תשועות", המלובש בטבע ממש נובע מ„עצמות" האלוקות, שאיננה בתחום של גילוי כלל, ומשום כך מתגלית הישועה, שלמעלה מהטבע, שבאה מהקב"ה בעצמו, באופן שנראה שזהו הטבע ממש[38].

ואכן, זהו הסדר של שלושת הסוגים: „להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך":

תחילה מודים ומהללים[39] על עניינים הקשורים לגילוי, שמהם נובעים „נסיך", אח"כ בקשר לאור שלמעלה מגילוי „ועל נפלאותיך", ורק אח"כ מגיעים להודיה והלל „לשמך הגדול"[40] בעיקר ע"י „ישועותיך".

(משיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, תשכ"ד)

35) ראה תו"א מג"א צג, א. שם ג־ד. ק, א. וראה בארוכה ד"ה כימי צאתך תשל"ח.

36) כמובן מהכלל הנ"ל דכל הגבוה ביותר כו'. ולהעיר, דהנסים שאין בעל הנס מכיר בנסו (שהם מלובשים בטבע ממש – ראה יהל אור שם) – עליהם נאמר „עושה נפלאות לבדו" (נסמן לעיל הערה 14) – שנמשכים מבחי' לבדו, עצמותו ומהותו ית' (ראה יהל אור שם סק"ט. ובארוכה ד"ה כימי צאתך הנ"ל).

37) לשון התו"א שם (ק, א. ועד"ז שם צג, רע"ד) – לענין נס פורים. וראה יהל אור שם.

38) ולהעיר שנ"ח זמנם משתשקע החמה – ענינם להאיר את החושך דוקא (תו"א סד"ה רני ושמחי. סד"ה נ"ח. שערי אורה סד"ה בכ"ה בכסלו. סדור ערה, ב־ג. ד"ה נ"ח תרמ"ג. ובכ"מ), בחי' „והוי' יגיה חשכי" (תו"א ושערי אורה ד"ה (כתיב כי אתה נרי).

וי"ל, שלכן בחר אדה"ז בנוסח [שמקדים „נסיך" ל„נפלאותיך" (ראה לעיל הערה 2), ובמילא –] ש„נפלאות" הן למטה מנסים, ושייכות לטבע (כנ"ל סעיף ד־ו) – כי עיקר הענין דחנוכה הוא להאיר את (חושך) הטבע.

39) „ל' שבח וגם לשון בהילו נרו כו' הארה בבחי' גילוי כו'" (תו"א סד"ה בכ"ה בכסלו. ובכ"מ).

40) ראה תו"א ר"פ שמות. תו"ח ואוה"ת שם.

הוכן לדפוס ע"י יוסף יצחק הלוי בן אסתר שיינדל
דפי הלקוטי שיחות באדיבות אתר: www.otzar770.com
ה"תרגום חפשי" מהלקוטי שיחות באדיבות: "מכון לוי יצחק" (כפר חב"ד ב')